

מראי מקומות, שיעור מאת הג"ר מאיר קפלן שליט"א

שבת קמו. - בענין בנין וסתירה בכלים

1. שבת קמו., וז"ל, "מתניי שובר אדם את החבית לאכול הימנה גרוגרות ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי ואין נוקבין מגופה של חבית דברי ר' יהודה וחכמים מתירין ולא יקבנה מצדה ואם היתה נקובה לא יתן עליה שעה מפני שהוא ממרח אמר ר' יהודה מעשה בא לפני רבן יוחנן בן זכאי בערב ואמר חוששני לו מחטאת:"

תוס' שם ד"ה שובר, וז"ל, "שובר אדם את החבית לאכול הימנה גרוגרות. בגמרא מוקי לה בדרוסות לרבי נחמיה אבל לרבנן דרבי נחמיה שרי אפילו מפורדות ותימה לרבי מהא דתנן בפרק בכל מערבין (עירובין דף לד : ושם) גבי עירוב נתנו במגדל ונועל בפניו ואבד המפתח הרי זה עירוב ופריך בגמרא אמאי הוא במקום אחד ועירובו במקום אחר הוא ומשני רב ושמואל דאמרי תרווייהו הכא במגדל של בנין עסקינן ור"מ היא כו' ואמאי מבעי ליה לאוקמא הכי ומעיקרא נמי מאי קאמר והלא יכול לשבר ולפתוח את המגדל וליטול את העירוב כי היכי דהכא שרי לשבר החבית וליטול הגרוגרות ואם באת לחלק בין נטילת העירוב לנטילת הגרוגרות א"כ קשה היכי מוקי לה התם כר' מאיר ונראה דהתם אסור לשבר את המגדל והכא דשרי לשבר את החבית משום דמיירי במוסתקי כדמוקי לה בביצה פרק המביא כדי יין (דף לג : ושם) ומפי' רש"י התם דהיינו חבית שבורה ומדבקין שבריה בשרף של עץ שעושה ממנו זפת וקורין ריישני"א ומש"ה דוקא חבית שרי דמחמת גריעותו לא חייס עליה וליכא למיחש שמא יתכוין לעשות כלי וכן כולה שמעתא דהכא במוסתקי ואע"ג דהתם בביצה לא מוקמינן הכי אלא לר"א דפריך ולית ליה לר"א הא דתנן שובר אדם את החבית כו' ועלה משני מתניי במוסתקי מ"מ אפילו לרבנן מיבעי לאוקמי הכי דרבנן לא פליגי אדר"א דקאמר לא יקטמנו פי' לא יקטום את ההדס להריח בו אלא משום דאיהו סבירא ליה דבקטימת קיסם חייב חטאת כשקוטמו לחצות בו שיניו וא"כ אי לא מוקמינן לה במוסתקי עלייהו איכא למיפרך ולית להו הא דתנן כו' הלכך מיבעי לן למימר דאליבא דכולהו מיירי מתניתין במוסתקי והשתא אתיא שמעתא שפיר. מ"ר. ובגמ' ירושלמי בפרק בכל מערבין מצאתי הדא דתימא במגדל של אבן אבל במגדל של עץ נעשה כשובר החבית לאכול ממנה גרוגרות:"

2. קרבן נתנאל ברא"ש סימן ו' בפירקין אות ה', וז"ל, "למאי דפירישית דאיירי במוסתקי אפילו לרבנן ניחא. אבל בהל' וברמב"ם פי' כ"ג הביאו מתניי דשובר חבית כצורתה ולא חלקו דווקא במוסתקי ונראה דס"ל אע"ג דרבנן מודים לר"א שאסור לקטום לחצוץ בו שיניו. לא דמי דהתם איכא למיגזר שמא יתקן קיסם לחצוץ בו שיניו ע"י כלי להחליקו ולמוחקו. אבל טעמא דמתניתין דשובר אדם את החבית משום דאי נמי מיכוון לעשות כלי לא מתסר אלא מדרבנן כיון שהוא עושה כלי בשבירה שלא כדרכו ומש"ה כי לא מכיון שרי אפילו לכתחילה והיינו טעמא דרבנן דמתירין לקטום להריח אפילו לכתחילה דאפילו בקוטם קיסם לחצוץ בו שיניו ליכא אלא איסורא דרבנן משום דס"ל כל עשיית כלי שלא כדרכו לא מיתסר אלא מדרבנן כ"כ הר"ן פי' המביא ומעתה נסתלק הוכחת רבינו דלרבנן נמי איירי מתניתין במוסתקי דלפי סברת הר"ן אין מקום להוכחת רבינו כאן ובעירובין דוק ותשכח. אבל קשי' לפי זה קושית התוס' מאי פריך הוא ועירובו במקום אחר ומאי פריך והלא יכול לשבר המגדל וליטול העירוב דהא התם נמי אף גם אף לפתוח קמכווין לא מיתסר אלא מדרבנן כיון שעושה כלי בשבירה שלא כדרכו ומש"ה כי לא מיכוון שרי

אפילו לכתחילה ואם לאו בין כלי קטן ובין כלי גדול דהתם במגדל גדול איירי ואסור משום סתירה או בנין כלי."

3. גמרא ביצה דף לג:, וז"ל, "ולית ליה לרבי אליעזר הא דתנן שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי אמר רב אשי כי תניא ההיא במוסתקי:"

4. רמב"ם הלכות שבת פרק י' הלכה י"ד, וז"ל, "העושה נקב כל שהוא בלול של תרנגולים כדי שיכנס להן האורה חייב משום בונה המחזיר דלת של בור ושל דות ושל יציע חייב משום בונה:"

הלכה ט"ז, וז"ל, "המכה בפטיש הכאה אחת חייב וכל העושה דבר שהוא גמר מלאכה הרי זה תולדת מכה בפטיש וחייב כיצד המנפח בכלי זכוכית והצר בכלי צורה אפילו מקצת הצורה והמגרד כל שהוא והעושה נקב כל שהוא בין בעץ בין במתכת בין בבנין בין בכלים הרי זה תולדת מכה בפטיש וחייב וכל פתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא אין חייבין על עשייתו:"

רמב"ם הלכות שבת פרק כ"ג הלכה א', וז"ל, "העושה נקב שהוא עשוי להכניס ולהוציא כגון נקב שבלול התרנגולין שהוא עשוי להכניס האורה ולהוציא ההבל הרי זה חייב משום מכה בפטיש לפיכך גזרו על כל נקב אפילו היה עשוי להוציא בלבד או להכניס בלבד שמא יבוא לעשות נקב שחייבין עליו ומפני זה אין נוקבין בחבית נקב חדש ואין מוסיפין בו אבל פותחין נקב ישן והוא שלא יהיה הנקב למטה מן השמרים שאם היה למטה מן השמרים הרי זה עשוי לחזק ואסור לפתחו:"

הלכה ב', וז"ל, "נוקבין מגופה של חבית להוציא ממנה יין ובלבד שיקבנו מלמעלה אבל מצדה אסור מפני שהוא כמתקן כלי שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי ומביא אדם חבית של יין ומתיז את ראשה בסיף לפני האורחין ואינו חושש שאין כוונתו אלא להראות נדיבת לבו:"

5. אגרות משה אורח חיים סימן קכ"ב ענף ה', וז"ל, "והנה הרמב"ם פסק דיש בנין בכלים בפ"י משבת הי"ג בעבד חביתא ובשופתא דקופינא ומ"מ פוסק בחבית דמותר לשוברת ליקח הגרוגרות בפכ"ג ה"ב ומדסתם משמע דאף בחבית שלימה מתיר וכן איתא בק"נ פ' חבית. ועיין בש"ג שכתב שמוכרחין לומר שהרמב"ם סובר כתוס' דדוקא במוסתקי שרי אף שסתם כיון שסובר דיש בנין בכלים אבל לא נכון כלל דודאי היה מפרש אם היה מתיר רק במוסתקי ולא היה סותם שיטעו להקל שלא כדן, וכן הרי"ף סתם והשמיט אוקימתת רב אשי דאיירי במוסתקי והוכיח מזה הרשב"א בביצה שסובר דמותר לשבור אף שלימה וכן ברור שסובר גם הרמב"ם. ולכאוי הוא תמוה טובא. ומש"כ הק"נ דהרמב"ם סובר כהר"ן ביצה שם דלרבנן דר"א דסברי דקוטם לחצוץ בו את שיניו אינו אלא משום שבות הוא מטעם דסברי דעשיית כלי בקטימה ולא בסכין שהוא שלא כדרכו לא מיתסר אלא מדרבנן, ולכן גם בעושה כלי ע"י שבירה שהוא שלא כדרכו לא מיתסר אלא מדרבנן אף כשמכוין לעשות כלי ומש"ה כי לא מיכוין שרי אף לכתחלה עי"ש, אינו תירוץ כלל על הרמב"ם דסובר דיש בנין בכלים, דהא הוא טעם רק אם השבירה בעצם היה מותר מצד שאין סתירה בכלים רק שהיה לן לגזור דלמא יתכוין לעשות כלי שאסור היה זה טעם נכון דכיון שאף כשיכוין לכלי אינו אסור לרבנן אלא מדרבנן מחמת שהוא עשיית כלי שלא כדרכו אין לגזור בלא מתכוין לכלי, אבל להרמב"ם שיש בנין בכלים הא יש גם סתירה בכלים וא"כ כשם שאסרו מדרבנן הבנין שלא כדרכו כ"כ ודאי אסרו הסתירה שלא כדרכו ככל מלאכה שלאחר יד שאסרו מדרבנן דמ"ש סתירה מבנין, וגם הא בסתירה מסתבר שלא שייך שיהיה סתירה שלא כדרכו וגם בשבירת

החבית הוא סתירה כדרכו וא"כ יהיה אסור לשבור מצד עצמו לא רק מדרבנן אלא גם מדאורייתא. וצע"ג בכוונת הק"נ שאין תירוצו כלום."